

*К. Кононенко, студентка бакалаврату
О. Магдюк, к. пед. н., доц.
Хмельницький національний університет*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ЗМІНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Війна триває в Україні з 2014 року, але тільки після повномасштабного вторгнення російської федерації та її військової агресії з'явилася необхідність запровадження воєнного стану. Таке рішення ухвалено згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [4]. Також зміст, обсяг, порядок введення й скасування цього режиму визначаються Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. Це стало не лише оборонним заходом щодо безпеки населення, а ще й каталізатором змін в правовій системі. Такі зрушення торкаються публічної влади, тимчасово обмежують певні права й свободи людей, розширюють повноваження державних органів і змінюють механізм регулювання суспільних відносин. З цього виникає велика кількість питань. Яким чином воєнний стан впливає на правову систему України? Чи відповідають обмеження прав людини міжнародним стандартам? Чи стане воєнний досвід підґрунтям для модернізації українського права та його євроінтеграції? Наскільки доцільним є впровадження спеціалізованих механізмів правосуддя, зокрема військової юстиції? Дослідження цих проблемних аспектів є важливим етапом на шляху до формування дійсно правової, демократичної, суверенної, незалежної, соціальної держави, яка обрала європейський та євроатлантичний курс, що зазначено в преамбулі й ст. 1 Конституції України [1].

Під час воєнного стану органи державної влади й військове командування наділяються повноваженнями, необхідними для відповіді на збройну агресію, що нерідко супроводжується тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод. Це зазначено в ст. 64 Конституції України [1], ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [7]. Міжнародні договори й організації також регулюють цей процес. Наприклад, у ст. 15 Європейської конвенції з прав людини йдеться про можливість відступу держави від зобов'язань під час надзвичайної ситуації [2].

Зміни охопили практично всі галузі права. У кримінальному та кримінально-процесуальному праві ширшими стали статті, що регулюють питання таких злочинів як державна зрада, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору (ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України) [3]. Адміністративне право зазнало змін щодо забезпечення громадського порядку та обороноздатності країни, а це включає введення комендантської години, обмеження свободи пересування, контроль за інформаційним простором. Також можливість примусового відчуження майна для потреб захисту держави викликає суперечки щодо забезпечення відповідної компенсації. Було видано низку різних законів, зокрема Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Він регулює умови, час, оплату праці,

особливості укладення та розірвання трудового договору під час воєнного стану. Через це формується баланс інтересів сторін правових відносин у надзвичайних умовах [6].

Різкі й часті зміни нормативно-правових актів можуть викликати низку таких проблем: нестабільність законодавства, поширення правопорушень, ризик надмірного обмеження прав і свобод, складність процесу правозастосування. Україна стоїть на шляху до євроінтеграції, а тому намагається реалізувати активний синтез міжнародно-правових стандартів і державно-конституційних норм щоб подолати вищезазначені перешкоди. До міжнародного співробітництва входить й участь у Європейському суді з прав людини. Проте Україна за кількістю позовів до ЄСПЛ займає третє місце, а цей факт свідчить про наявність порушень законів, прав людей і системну кризу правосуддя [9].

Україна, для ефективнішого регулювання правової системи під час воєнного стану, повинна гнучко адаптовувати Конституцію та закони. Приклад можна брати з країн, що вже довгий час перебувають в кризових ситуаціях. Арабо-ізраїльський конфлікт триває з 1948 року. Ізраїль давно намагається пристосуватися до такої ситуації. Ця країна немає формальної Конституції, але користується серією «Основних законів». Якщо в Україні розгляд справ щодо дій військових або уряду під час воєнного стану часто затягується або відтермінується через складність збору доказів і необхідність вирішення «важливіших» справ, то Верховний Суд Ізраїлю не раз втручався в суспільні відносини для захисту прав людини, навіть якщо це містило перегляд вищезазначених проблем, які вважалися непропорційними й не були першочерговими. За цим прикладом необхідно визнати, що дійсно можливо балансувати між реалізацією безпеки населення й збереженням основних прав та свобод людини [8, с. 208-209].

Останнім часом актуалізувалося питання про створення, а точніше відновлення, окремих судів, що розглядатимуть справи щодо порушень, вчинених військовими (дезертирство, невиконання наказу, порушення правил ведення бою). Така гостра дискусійна проблема існує ще з 2014 року. Військові суди в Україні існували, але були ліквідовані за Указом Президента України «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів» від 14 вересня 2010 р. № 900/2010 [5]. Деякі вчені-юристи зазначають, що попередньо вказані справи повинні розглядатися в окремих судах, де судді мають спеціалізуватися на військовому праві й мати досвід служби в армії. Такі вимоги обґрунтовуються тим, що уповноважена особа не може справедливо здійснювати правосуддя над учасниками бойових дій, якщо сама не брала в них участь і не розуміє умов практичного ведення війни. Відновлення цих судів може допомогти у пришвидшенні процесу судочинства під час надзвичайного стану в країні, а особливо після його скасування, коли буде критичне накопичення проваджень. Наявність окремої судової системи може підвищити відповідальність військовослужбовців і зміцнити дисципліну. З іншого боку, це потребує великих витрат з державного бюджету на фінансування новоутворених інституцій. Також ст. 125 Конституції України забороняє створення надзвичайних та особливих судів, проте військовому суду можна надати статус спеціалізованого [1]. Є ризик недотримання прав людини, адже існуватиме можливість зменшення незалежності цієї системи й збільшення її підконтрольності військовому командуванню. Проте є певний компромісний

підхід. Можна створити спеціалізовані палати у звичайних судах, замість їх відокремлення, забезпечити підготовку суддів з військового права, запровадити прискорені процедури для розгляду таких справ відповідно до європейських стандартів. Такий підхід допоможе зберегти гарантії незалежності суду, зменшити витрати з державного бюджету, забезпечити справедливість правосуддя в окремих питаннях, а все це, в свою чергу, пришвидшить процес євроінтеграції через відповідність правової системи міжнародним нормам.

Правова система України, змінена після введення воєнного стану, має певні перспективи для подальшого розвитку. Існує ймовірність майбутньої кодифікації всіх норм, що регулюють суспільні відносини під час надзвичайної ситуації. Законодавство може активно синтезуватися з правом Європейського Союзу. Є можливість створення нових державних інституцій: від військового судочинства до органів, що активніше допомагатимуть учасникам бойових дій та особам, які постраждали від збройної агресії. Також очікується розширення відкритості та цифровізації правосуддя. Це вже реалізовується через розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи й застосування Дія, в якому громадяни отримують сповіщення про справи та можуть сплатити штрафи чи судовий збір у спрощеному форматі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що воєнний стан дійсно став каталізатором змін правової системи України. Він вплинув на функціонування державних інституцій, на розвиток окремих видів судочинства, а також створив підґрунтя для розмірковування про майбутні перспективи розвитку країни. Складним став баланс між національною безпекою та правами людини. Юриспруденція опинилася в спірній ситуації, де правознавці намагаються вирішити питання про підлаштування судової системи під вирішення військових проблем. Головним викликом залишається недопущення перетворення тимчасових обмежень на постійну практику. Це можливо, якщо не порушувати конституційні норми й міжнародні стандарти. Післявоєнний розвиток має ґрунтуватися не на простому поверненні до довоєнної моделі, а на її модернізації. Таким чином, Україна має шанс побудувати якісну правову систему, що стане зразком стійкої демократії та зможе інтегруватися до європейського простору, врахувавши досвід, набутий під час воєнного стану, й розробивши план на часи після його скасування.

СПИСОК ВИКОРСИТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 26.03.2026)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.03.2026)
3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.04.2026)
4. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" : Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 26.03.2026)
5. Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів : Указ Президента України від 14.09.2010 № 900/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900/2010#Text> (дата звернення: 03.04.2026)

6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX : станом на 14 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 03.04.2026)
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 4 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.04.2026)
8. Ромців О., Миханів В. (2025) Вплив війни в Україні на конституційні права громадян та міжнародні механізми їх захисту. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: "Юридичні науки". Том. 12, № 1 (45), С. 208-209.
9. Україна лідирує за порушеннями у ЄСПЛ через системну кризу правосуддя. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayina-lidirue-porushennyami-espl-cherez-1770735767.html> (дата звернення: 01.04.2026).